

TEMA FAMILIEI ÎN LITERATURA ROMÂNĂ

profesor POPA GABRIELA
Liceul „Voievodul Mircea”
Târgoviște, Dâmbovița

Familia este o temă foarte importantă a literaturii române dar și universale. Este o temă a identității. Autorii români, prin operele lor, înfățișează familia în diferite ipostaze ale trecutului și prezentului. Fiecare familie este ca un fundal, un cadru de desfășurare a evenimentelor. În povestiri, nuvele sau romane, personajele au întotdeauna în spatele lor o familie, un trecut care să le dezvăluie originile.

În literatură, familia este o temă cu o arie de propagare pe atât de vastă pe cât de diversă este modalitatea de evidențiere a ei; ea reprezintă o preferință a scriitorilor, indiferent de epoca sau curentul în care au fost integrați, dar este specifică curentului realismului. Această temă pune în lumină relațiile dintre membrii familiei dar și diferite mentalități. Dacă familia tradițională avea un set de reguli nescrise, dar riguroase, evidențiind devotamentul soților și respectul copiilor pentru părinți, tipul familiei patriarhale, în familia modernă, se prezintă ideea de îndepărtarea de la normele tradiționale, câștigarea unei oarecare independențe sau conflictul dintre generații.

În operele lui Duiliu Zamfirescu: „*Viața la țară*”, „*Tănase Scatiu*”, „*În vreme de război*”, „*Îndreptări*” și „*Anna*” apare familia Comăneștenilor, o familie boierească extinsă. Romanul este o saga de familie ce evocă o lume idilică, în primele romane, o utopie a liniștii provinciale, tulburate de schimbări sociale ce aduc în prim-plan, în locul boierimii patriarhale, personaje ariviste și rapace. Boierii vechi, ca Dinu Murguleț din *Viața la țară*, sunt legați de pământ, încercând să apere o liniște patriarhală. Tănase Scatiu este un arivist al vremurilor noi, îmbogățind tipologia acestui personaj în literatura română. Ultimele romane ale ciclului Comăneștenilor relevă decadența familiilor boierești.

Nicolae Filimon descrie în „*Ciocoii vechi și noi*” dragostea interesată material dintre Dinu Păturică și Chera Duduca. Această căsătorie, nu este din iubire ci din comunul interes pentru avere. Amândoi râvnesc la situație socială, și de aceea își cumpără titlurile nobiliare. Rodul căsătoriei lor sunt niște copii neglijati, crescuți de slugi rele și proaste, și își ratează destinul.

Slavici prezintă tema paternității cu consecințele sale nefaste.

Opera literară „*Moara cu noroc*”, inclusă alături de celelalte nuvele ale lui Slavici în volumul „*Novele din popor*” reușește să reflecte cu succes imaginea familiei în împrejurări ce o denaturează. Scena din incipitul nuvelei, în care Ghiță discută cu bătrâna sa soacră despre mutarea din satul natal la Moara cu noroc, pune în lumină o familie tradițională, patriarhală, în care bărbatul este îndreptățit să ia toate deciziile. Familia va suporta, însă, consecințele nefaste ale setei de înavuțire și dezumanizarea personajelor din cauza patimii pentru bani.

Romanul „*Mara*” prezintă familia mic-burgheză dintr-un târg ardelenesc, de la sfârșitul secolului al XIX-lea și devine romanul consecințelor nefaste ale absenței figurii paterne, respectiv ale unei figuri paterne corupte asupra descendenților. În centrul romanului, din acest unghi de vedere, stau două familii care se grupează în efortul de a contracara consecințele dispariției tatălui (Mara și copiii ei), respectiv ale unui tată semiabsent și tiranic (Națl și mama lui). Familia Marei este constituită dintr-o văduvă săracă dar întreprinzătoare și doi copii: Persida și Trică: „*Mara, săracă, văduvă cu doi copii, sărăcuții de ei, dar tânără și voinică și harnică și Dumnezeu a mai lăsat să aibă și copii.*” Femeia asprită de viață, puternică, întreprinzătoare, ale cărei acțiuni par să graviteze exclusiv în jurul realizării copiilor săi. Cu toate acestea, cu greu am putea spune că „*Mara*” este **romanul maternității**, căci Mara nu întruchipează arhetipul mamei, ci este un personaj ce încearcă să-și depășească condiția și să câștige respectabilitatea, realizarea copiilor devenind mai mult un mijloc, decât un scop. În familia Hubăr, **Națl** este și el victima unui tată mai mult absent, atât fizic, dar mai

ales, emoțional. Fiind un roman de formare („bildungsroman”), opera urmărește, prin derularea faptelor, maturizarea celor doi copii. Astfel, Persida, încălcându-și destinul și, de asemenea, legile morale și sociale, se căsătorește cu Națl, formând o nouă familie. Spre deosebire de familia Marei, care respectă canoanele societății, familia Persidei s-a format pe baza libertății individuale, în ciuda diferențelor etnice și religioase dintre cei doi. Iubirea a fost principiul fondator, dar forța destinului și cea a legii morale se dovedesc mai puternice, intransigente. Nașterea copilului este un factor de echilibru ce determină recuperarea armoniei familiale.

Ambele familii sunt marcate de drame care dovedesc incapacitatea părinților de a-și educa corespunzător copiii și, mai mult decât atât, le trasează un destin previzibil.

Scriitor moralist, Slavici își pedepsește personajele pentru nerespectarea unor legi morale și sociale ce susțin și asigură un echilibru interior al societății. Încălcarea lor atrage cu sine un dezechilibru ce desființează unitatea și armonia.

Dacă Mara este autoritatea însăși, familia fiind coordonată pe linie feminină, în romanul lui Marin Preda, „**Moromeții**”, Ilie Moromete are statutul de „*pater familias*” (este capul familiei), fiind foarte autoritar. Romanul „**Moromeții**” are ca temă prezentarea lumii rurale în conflict cu timpul care, la început, „*avea cu oamenii nesfârșită răbdare*”. Satul din Câmpia Dunării este reprezentat, în miniatură, prin imaginea familiei lui Ilie Moromete. Aceasta este formată din: tatăl autoritar, soția supusă - Catrina, copii din prima căsătorie: Paraschiv, Nilă, Achim și ceilalți: Tita, Ilinca, Niculae. În scena cinei, reprezentativă pentru prezentarea familiei, Ilie Moromete este situat în centrul acesteia (el se află la masă „*cuprinzându-i cu privirea pe fiecare, stând parcă deasupra tuturor*”), iar în jurul lui gravitează celelalte personaje. Imaginea familiei este construită pe baza unor conflicte centrale: cel dintre Ilie Moromete și Catrina (pentru că nu-i ține promisiunea față de soție referitoare la întocmirea actelor pe casă); cel dintre Ilie Moromete și Niculae (determinat de perceperea diferită a nevoii de a studia), dintre acesta și fiii lui care vor pleca la București, abandonând viața satului.

Relația cu familia extinsă este și una rece, astfel, Ga Maria, sora lui Ilie, reprezintă factorul instigator, fiind acel personaj care contribuie decisiv la ruperea relațiilor. Familia Moromeților este marcată de lipsa comunicării și a afectivității, relațiile dintre membrii ei sunt tensionate și duc la destrămarea acesteia, anticipată chiar din scena cinei, prin așezarea la masă.

Opera poate fi considerată ca un roman al destrămării relațiilor familiale în sensul nuclear, tradițional al cuvântului, o evoluție spre familiile destrămate ale țăranilor refugiați la oraș, din perioada de după cel de-al doilea război mondial.

În antiteză cu lumea rurală a lui Preda, Creangă tinde către o evocare nostalgică a copilăriei și, implicit a familiei din Humulești, prin romanul autobiografic „**Amintiri din copilărie**”. Acesta surprinde unitatea în familia lui Nică: tatăl - Ștefan a Petrei-, mama - Smaranda-, și cei șapte copii, dintre care sunt amintiți viitorul Ion Creangă și Zahei. Spre deosebire de Ilie, Ștefan a Petrei este tipul tatălui autoritar, stâlp al casei, protector, gospodar, conservator, pragmatic, dar și indulgent cu odraslele sale iar relațiile familiale sunt bazate pe afectivitate, respect reciproc, atmosfera creată este una plăcută, în care copiii sunt educați corect și se dezvoltă armonios. Ion Creangă zugrăvește o lume în care familia apare ca spațiu afectiv și protector.

În viziunea lui Slavici, Mara reprezintă prototipul femeii puternice, asemenea Victoriei Lipan din romanul „**Baltagul**” de M. Sadoveanu. Spre deosebire de alte romane, acesta pune la baza familiei – iubirea. După mai bine de două decenii de conviețuire, Vitoria Lipan își iubea bărbatul ca în tinerețe și recunoștea asta cu rușine, căci, după legile nescrise, vârsta iubirii trecuse, de vreme ce aveau copii mari, aflați ei înșiși în pragul căsătoriei. Dragostea ei *de douăzeci și mai bine de ani* nu a fost lipsită de furtuni, pentru că Nechifor era petrecăreț și nestatornic uneori, ceea ce stârnea gelozia aprigă a Vitoriei. Bărbatul reacționa din când în când la îndârjirea nevestei sale, încercând *să-i scoată unii din demonii care o stăpâneau*, dar *muierea îndura fără să crâcnească puterea omului ei și rămânea neînduplecată, cu dracii pe care îi avea*.

Vitoria Lipan își crește copii în spiritul respectării tradițiilor. Ea dezvoltă în Gheorghită un demn urmaș al tatălui dispărut prematur, conducându-l pe un traseu de inițiere. Tânărul, cu mama lângă el și cu imaginea tatălui în fața sa, parcurge un drum în care învață despre forța iubirii, despre sensul dreptății și despre valoarea datoriei. În privința educației Minodorei, Vitoria se dovedește o păstrătoare a tradițiilor arhaice: „Îți arăt eu coc, valț și bluză, ardă-te para focului să te ardă! Nici eu, nici bunică-ta, nici bunică-mea n-am știut de acestea – și-n legea noastră trebuie să trăiești și tu”.

Romanul recompune imaginea unei societăți arhaice, păstrătoare a unor tradiții care au supraviețuit trecerii timpului.

Romanul „Ion” a lui Lviu Rebreanu este o monografie a satului ardelenesc de la începutul secolului XX și urmărește destinele mai multor familii din satul Pripas ca: familia lui Ion Pop al Glanetașului, familia învățătorului Herdelea, familia Baci, familia Bulbuc, și familia Floricăi Oprea. Astfel, aceste familii sunt statificate pe plan social în țărani bogații, cu mult pământ (Baci, Bulbuc) și țărani săraci, fără pământ (Ion, Florica). Tema familiei este prezentată prin tehnica contrapunctului, ilustrând, prin comparație, și familiile de intelectuali, precum familia învățătorului Zaharia Herdelea.

Ion Pop al Glanetașului este un personaj ce capătă caracter de simbol pentru că ilustrează concepția potrivit căreia țăranul este catalogat, în lumea satului, în funcție de cât pământ deține. El trebuie să aleagă între *glasul pământului*, reprezentat de Ana cea bogată dar urâtică a lui Vasile Baci, și *glasul iubirii*, reprezentat de Florica cea frumoasă dar care scăpătase.

Paul Georgescu, în prefața romanului „**Ion**” din 1967, afirma: „*Prin căsătoria cu Ana, Ion vrea să obțină pământ. E un ideal mai înalt care reprezintă mai multa decât înavuțirea. Pentru Ion, pământul însemna și situație socială, demnitate umană, posibilitatea de a munci cu folos... El încearcă să depășească starea de mizerie, de inferioritate socială și morală în care e ținut... Țăranului sărac îi era interzis, practic, orice acces la altă situație socială... El nu se poate afirma în limitele rigide ale colectivității sale...*”

Căsătoria din motive financiare se regăsește și în familia Herdelea, Laura îndrăgostită de Aurel se căsătorește cu Pinte, care nu-i pretinde zestre, dar, spre deosebire de Ion, căsnicia Laurei va fi una reușită, ea ajungând să-și iubească soțul.

Tot în perioada interbelică, dar evadând din sfera romanului obiectiv rural, Camil Petrescu prezintă în „**Ultima noapte de dragoste, întâia noapte de război**”(1930), un cuplu fericit format din studentul la filosofie, Ștefan Gheorghidiu și Ela, studentă la litere. Ei alcătuiesc cuplul perfect până în momentul în care protagonistul primește o parte din averea unchiului Tache. Bani schimbă relațiile din cuplu. Tinerii participă la petreceri mondene și au viziuni diferite asupra vieții. Ștefan își bănuiește soția de infidelitate dar drama declanșării Primului Război Mondial este mai puternică decât cea a iubirii înșelate. Când Ștefan conștientizează iminența morții, drama iubirii își pierde din amploare. Astfel, la finalul romanului, Ștefan este gata pentru o nouă experiență de cunoaștere, lăsându-i Elei cea mai mare parte a averii.

În „**Concert din muzică de Bach**” a Hortensiei Papadat-Bengescu se prezintă cronică familiei Hallipa. Romanul face parte dintr-un ciclu ce cuprinde : „**Fecioare despletite**” (1926); „**Concert de muzică de Bach**” (1927); „**Drum ascuns**” (1932) și „**Rădăcinile**” (1938). În acest ciclu de romane se înfățișează evoluția mai multor familii din clanul Hallipa, care au reușit să se îmbogățească, iar urmașii acestora manifestă o lipsă de interes pentru acumulare, descoperind luxul și deliciile lumii mondene. „**Concert de muzică de Bach**” prezintă imaginea burgheziei tinere românești, dezvăluind deficiențele ei, precum snobismul și parvenitismul. Scriitoarea este recunoscută pentru caracterul analitic al romanelor sale, astfel ele nu prezintă o acțiune propriu-zisă, ci adevărate disecări ale unor sentimente, trăiri.

Romanul „**Cartea nunții**”(1933) a lui George Călinescu este printre puținele care prezintă familia ca modalitate de împlinire a ființei umane, autorul realizând o adevărată monografie a acestei instituții. Familia este prezentată prin antiteză; familia din *casa cu molii*, reprezentată de Silivestru, și familia modernă, reprezentată de Jim.

Silvestru Căpitănescu, un profesor de vreo 50 de ani, locuitor al *casei cu molii*, se simte neîmplinit din punct de vedere sentimental și decide să se sinucidă, pe când Jim (Ion Marinescu), un tânăr de 25 de ani, proaspăt absolvent de Litere este în căutarea iubirii ideale și trebuie să aleagă între Medy, Dora, Lola și Vera. El se îndrăgostește de Vera Policrat, alături de care va alcătui un cuplu și părăsește casa părintească, unde se simte sufocat.

Călinescu anticipează prin această operă romanul „*Enigma Otiliei*” (1938) de mai târziu, îmbinând două teme –iubirea și paternitatea-, specifice realismului și romantismului, sub formula romanului cu influențe balzaciene.

Evoluția familiei este prezentată din perspectiva societății burgheze bucureștene de la începutul secolului XX, în care banul, averea primează. Conflictul romanului se bazează pe relațiile dintre două familii înrudite, care sugerează universul social prin tipurile umane realizate. O familie este a lui Costache Giurgiuveanu, posesorul averii, și Otilia Mărculescu, o adolescentă orfană, fiica celei de-a doua soții decedate a lui moș Costache. În aceasta familie pătrunde Felix Sima, fiul surorii batranului, care vine la București pentru a studia medicina. Tânărul locuiește la tutorele său legal, moș Costache. Un alt intrus este Leonida Pascalopol, un prieten al bătrânului, care este atras în familia Giurgiuveanu de afecțiunea pentru Otilia, pe care o cunoștea de mică. Personajele principale, Felix Sima și Otilia Mărculescu, sacrifică sentimentul de iubire pentru împlinirea matrimonială sub semnul siguranței financiare. Amândoi întrușchipează motivul orfanului care trebuie să facă sacrificii pentru a-și atinge obiectivele.

Și familia Tulea aspiră la moștenirea averii bătrânului, familia surorii lui moș Costache, Aglae. Clanul Tulea este alcătuit din soțul, Simion Tulea, și cei trei copii ai lor: Olimpia, Aurica și Titi. În această familie pătrunde Stănică Rațiu, care este căsătorit cu Olimpia și care dorește să obțină zestrea soției sale. Pe fondul luptei pentru moștenire, clanul Tulea cunoaște declinul. Aglae nu reușește să obțină averea lui Costache, deoarece Stănică îi fură banii bătrânului, provocându-i moartea.

Autorul vrea să demonstreze, moralizator, efectul negativ al dorinței de a deține sau a obține averea lui Costache Giurgiuveanu.

În concluzie, tema familiei este una dintre temele recurente și cele mai importante din literatura română, regăsindu-se în operele foarte multor scriitori, care încearcă să o înfățișeze sub diferite forme, fie ele tradiționale sau moderne, și care nu își va pierde nicicând din strălucire, atâta timp cât scriitorul va încerca să țină pasul cu vremurile, înfățișând o lume veridică.

Bibliografie:

Soare Hadrian, Soare Gheorghe, 2005, *Limba și literatura română*. Clasa a IX-a - Îndrumător pentru manualele alternative, Editura Carminis, Pitești.

Șindrilaru Florin (coord.), Crăciun Gheorghe, Lapoviță Jugureanu Ramona, 2003, *Dicționar-antologie pentru clasa a IX-a*, vol. 1, Tipografia Editurii Paralela 45, Pitești.

<https://bibliotecapemobil.ro/>

<https://books.google.ro>

<http://www.scripgroup.com/educatie/literatura-romana>